ราชันผู้ยิ่งใหญ่ : การนำเสนอภาพวีรรสในกาพย์เห่เรือ

King of Kings : Presentation of the Heroic Image in Royal Ship Lyrics

สุภัคธัช สุธนภิญโญ[1] (Suphakkhathat Suthanaphinyo) วิรัช วงศ์ภินันท์วัฒนา[2] (Wirat Wongpinunwatana)
มารศรี สอทิพย์[3] (Marasri Sorthip)

[1]นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
[2, 3]Corresponding author ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
[1]E-mail: chonlathi1990@gmail.com, [2] E-mail: wirat@kku.ac.th, [3] E-mail: Marasri_s@hotmail.com

Abstract

This research aims to study Vira Rasa which are used in the Royal Ship Lyrics and to examine the characteristics of the Vira Rasa which present the king aspects. The data is the 15-piece of Royal Ship Lyrics in His Majesty King Bhumibol Adulyadej The Great era. The theoretical frameworks of the Rasa in Sanskrit literature was used to analyzed. The result found that Vira Rasa has 3 aspects such as Thannavira Dhammavira and Ronnavira. These aspects have mainly part to present 5 aspects of the king; King of Development, Dhamaraja (the King of Righteousness), Father of the Land and Mild Center, Bodhisattvas (a God-like King), the Wiseman of the Land. His Majesty King Bhumibol Adulyadej. The Great can be "The Great King" (King Of Kings) who cannot be replaced by any other king in the present era.

Keywords : Vira Rasa, King of Kings, Royal Ship Lyrics

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวีรรสในกาพย์เห่เรือและลักษณะวีรรสที่นำเสนอภาพพระมหากษัตริย์ โดยวิเคราะห์จากกาพย์เห่เรือที่ประพันธ์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดช มหาราช บรมนาถบพิตรจำนวน 15 สำนวน และใช้ทฤษฎีรสวรรณคดีสันสกฤตเป็นกรอบการวิเคราะห์ ผลการศึกษาพบว่าวีรรสที่ปรากฏมี 3 ลักษณะ ได้แก่ ทานวีระ ธรรมวีระ และรณวีระ ลักษณะดังกล่าวมีส่วนสำคัญในการนำเสนอภาพพระมหากษัตริย์ 5 ด้าน ได้แก่ กษัตริย์นักพัฒนา ธรรมราชา พ่อแห่งแผ่นดินและศูนย์รวมจิตใจ พระโพธิสัตว์ และจอมปราชญ์แห่งแผ่นดิน ซึ่งทำให้พระบาทสมเด็จพระบรม ชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดช มหาราช บรมนาถบพิตรจำนวน ทรงเป็น “ราชันผู้ยิ่งใหญ่” ยากที่จะหากษัตริย์พระองค์ใด ในโลกปัจจุบันเสมอเหมือน

คำสำคัญ : วีรรส, ราชันผู้ยิ่งใหญ่, กาพย์เห่เรือ

1. บทนำ

การเห่เรือ คือการขับร้องเป็นท่วงทำนองหรือออกเสียงประกอบเพื่อให้จังหวะแก่ฝีพายในการพายเรือ ทำให้เกิดความพร้อมเพรียง นอกจากท่วงทำนองที่ไพเราะแล้ว เนื้อความในบทเห่เรือยังชมความงดงามของกระบวนเรือ ยอพระเกียรติพระมหากษัตริย์ แสดงพุทธบูชา ชมธรรมชาติและสถานที่ต่างๆ ตามเส้นทางเดินเรือ (รื่นฤทัย สัจจพันธุ์, 2556 : 46)

การเห่เรือจำแนกเป็น 2 ประเภท คือการเห่เรือเล่นและการเห่เรือหลวง แต่ปัจจุบันการเห่เรือเล่นได้ลดความสำคัญลงเพราะเส้นทางคมนาคมของประชาชนในปัจจุบันได้เปลี่ยนจากการคมนาคมทางน้ำเป็นการคมนาคมทางบก การเห่เรือเล่นจึงหายไปจากวิถีชีวิตของชาวไทย คงเหลือไว้แต่การเห่เรือหลวงคือการเห่เรือในงานพระราชพิธี (สรตี ใจสะอาด, 2549 : 121)

การเห่เรือจึงเป็นวัฒนธรรมอันโดดเด่นของประเทศไทย อาจกล่าวได้ว่าปัจจุบันไทยเป็นเพียงประเทศเดียวในโลกที่มีการจัดกระบวนเรือพยุหยาตรา โดยเฉพาะในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ที่มีการจัดกระบวนเรือพยุหยาตราทางชลมารคต่อเนื่องตลอดรัชกาลทั้งในพระราชพิธีสำคัญและโอกาสสำคัญต่างๆ อันแสดงถึงภูมิปัญญาทั้งในด้านนาวาสถาปัตย์ จิตรกรรม ประติมากรรม นาฏศิลป์ สังคีตศิลป์ และวรรณศิลป์ที่ปรากฏในบทเห่เรือหรือกาพย์เห่เรือซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญของกระบวนพยุหยาตรา สอดคล้องกับพระราชดำรัสเมื่อครั้งเสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตรโรงเก็บเรือพระราชพิธีในคลองบางกอกน้อย เมื่อวันที่ 13 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2495 มีใจความสำคัญตอนหนึ่งว่า

> *“ถ้าจะให้มีการฟื้นฟูการเสด็จพระราชดำเนินถวายผ้าพระกฐินขึ้น โดยกระบวนพยุหยาตราทางชลมารคขึ้นก็ดูจะไม่เป็นการสิ้นเปลืองอะไรนัก เพราะคนก็ใช้กำลังทหารเรือ เสื้อผ้าเครื่องแต่งกายทำขึ้นเพียงครั้งเดียวก็ใช้ไปได้นานปี ส่วนประโยชน์ที่พึงจะได้รับนั้นมีอยู่มากมายและหลายทางด้วยกัน เช่นเรือพระราชพิธีต่างๆ อันสวยงามและทรงคุณค่าในทางศิลปะยิ่งนั้นก็จะได้รับการดูแลรักษาและบูรณะซ่อมแซมให้ดีอยู่เสมอ เป็นการรักษาสมบัติอันมีค่าของชาติให้มีอายุยืนยาวออกไป ทั้งจะได้เป็นการฟื้นฟูขนบธรรมเนียมประเพณีที่บรรพชนของเราได้กระทำมาก่อนแล้วให้ดำรงอยู่ เป็นที่เชิดหน้าชูตาของชาติ เป็นการบำรุงขวัญและก่อให้เกิดความภาคภูมิใจของคนไทย ทั้งยังเป็นการเผยแพร่วัฒนธรรมของชาติไทยที่มีมาแต่โบราณกาล ให้เป็นที่ประจักษ์แก่สายตาของชาวต่างประเทศอยู่ตลอดกาลด้วย”*

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวกับกาพย์เห่เรือพบว่ามีผู้ศึกษาลักษณะเด่นของกาพย์ห่อโคลงและกาพย์เห่เรือ พระนิพนธ์ของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร (นิตยา ตันทโอภาส, 2520) วิเคราะห์กาพย์เห่เรือสมัยอยุธยาตอนปลายจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์สมัยปัจจุบัน (สุนิสา มั่นระวัง, 2529) วิเคราะห์กาพย์เห่เรือของกองทัพเรือที่ใช้ในงานพระราชพิธี (มานพ แพงลาด และคณะ, 2542) กาพย์เห่เรือ : สายน้ำแห่งการเฉลิมพระเกียรติ (สรตี ใจสะอาด, 2549) กาพย์เห่เรือเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์ : ศึกษากลวิธีการเห่เรือหลวงทางของพลเรือตรีมงคล แสงสว่าง ศิลปินแห่งชาติ (ประสิทธิ เข็มสุวรรณ, 2550) ศึกษาขนบการสืบทอดและศิลปะการประพันธ์กาพย์เห่เรือ (วีระนุช จารวัฒน์, 2550) และ พระราชนิพนธ์กาพย์เห่เรือในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว : เครื่องมือกระตุ้นความรักชาติในหมู่ราษฎรชาวสยาม (ดิเรก หงส์ทอง, 2556)

งานวิจัยข้างต้นส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากาพย์เห่เรือในมุมมองทางด้านกลวิธี โดยเฉพาะกลวิธีทางวรรณศิลป์ ส่วนกลุ่มข้อมูลที่ใช้นั้นมีตั้งแต่สมัยอยุธยากระทั่งปัจจุบัน ทว่ายังไม่มีงานวิจัยใดที่ศึกษาโดยใช้ทฤษฎีรสวรรณคดีสันสกฤต ทั้งนี้ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่าการเห่เรือนั้นไทยได้รับอิทธิพลจากอินเดีย ดังที่สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงสันนิษฐานไว้ว่า (อ้างถึงใน รื่นฤทัย สัจจพันธุ์ 2556 : 43)

> *“เห่เรือหลวงนั้นเห็นจะเป็นมนตร์ในตำราไสยศาสตร์ซึ่งเป็นพวกพราหมณ์พาเข้ามาแต่ดึกดำบรรพ์ เดิมก็คงจะเห่เป็นภาษาสันสกฤต แต่นานมาก็เลือนไป จึงกลายเป็น “เหยอวเย่อว” อย่างทุกวันนี้ แต่ยังเรียกในตำราว่า “สวะเห่” “ช้าละวะเห่” และ “มูลเห่” พอได้เค้าว่าได้มาแต่อินเดีย”*

จากข้อความข้างต้นก็อาจอนุมานได้ว่าการประพันธ์กาพย์เห่เรือน่าจะได้รับรูปแบบมาจากสันสกฤตเช่นกัน แต่ปัจจุบันรูปแบบการประพันธ์กาพย์เห่เรือได้แปรเปลี่ยนไป ทั้งในเนื้อหา รูปแบบ และวัตถุประสงค์ ระยะหลังจะมีการแต่งกาพย์เห่เรือเนื่องในโอกาสสำคัญ ๆ เนื้อหามักจะกล่าวถึงโอกาสสำคัญนั้น และที่สำคัญที่สุดคือกล่าวสรรเสริญพระบารมีของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพล อดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทั้งนี้อาจกล่าวได้ว่าขนบนิยมของกาพย์เห่เรือที่มักกล่าวชมกระบวนเรือ ชมธรรมชาติ ได้แปรเปลี่ยนไปเป็นการเฉลิมพระเกียรติอย่างชัดเจน (สรตี ใจสะอาด, 2549 : 124) ดังตัวอย่างต่อไปนี้

หัตถ์ทิพย์แห่งท่านไท้ กำจัดไข้กำจัดเข็ญ
ถอนทุกข์ขุกลำเค็ญ เย็นทั่วหน้ามาทุกฉนำ
แผ่นดินที่ทรงครอง แผ่นดินทองแผ่นดินธรรม
คราวเข็ญเข้าครอบงำ ทรงดับเข็ญทุกคราวครัน
เหน็ดเหนื่อยนั้นหนักนัก ทรงงานหนักอเนกอนันต์
วันพักเพียงสักวัน ก็แสนน้อยดูนานเกิน
วังทิพย์คือท้องทุ่ง ม่านงามรุ้งคือเขาเขิน
ร้อนหนาวในราวเนิน มาโลมไล้ต่างรสสุคนธ์
ย่างพระบาทที่ยาตรา ยาวรอบหล้าฟ้าสากล
พระเสโทที่ถั่งท้น ถ้าไหลรวมคงท่วมไทย

(กาพย์เห่เรือฯ : 242-243)

กาพย์เห่เรือนั้นมีวัตถุประสงค์สำคัญคือมุ่งเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เป็นประการสำคัญอันมีเนื้อหาแสดงถึงความมุ่งมั่นพระราชหฤทัยในการบำเพ็ญพระราชกรณียกิจน้อยใหญ่มาอย่างยาวนานตลอดรัชสมัยของพระองค์ และทรงเสียสละความสุขส่วนพระองค์เพื่อความสุขของอาณาประชาราษฎร์ พระองค์ทรงต่อสู้และทำสงครามกับปัญหาและวิกฤติต่าง ๆ เพื่อทรงเอาชนะความยากจนของพสกนิกรผู้ยากไร้อย่างกล้าหาญและมิได้ทรงย่อท้อ ทั้งนี้สอดคล้องกับวีรรสอันหมายถึงรสแห่งความกล้าหาญของบุคคลตามทฤษฎีรสวรรณคดีสันสกฤต

กาพย์เห่เรือมีความโดดเด่นด้วยวรรณศิลป์ มีท่วงทำนองไพเราะและมีลักษณะเฉพาะ มุ่งสร้างอารมณ์สะเทือนใจให้แก่ฝีพายและผู้ฟัง ดังนั้นผู้วิจัยจึงต้องการศึกษากาพย์เห่เรือโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวีรรสตามทฤษฎีรสวรรณคดีสันสกฤตที่ปรากฏในกาพย์เห่เรือ และเพื่อศึกษาลักษณะของวีรรสที่นำเสนอภาพพระมหากษัตริย์ อันเป็นการต่อยอดและเติมเต็มมุมมองของการศึกษากาพย์เห่เรือให้กว้างขวางยิ่งขึ้น

2. ขอบเขตของการศึกษา

การวิจัยนี้ใช้กระบวนการพรรณนาวิเคราะห์ โดยใช้กลุ่มข้อมูลจากหนังสือ “กาพย์เห่เรือจากสมัยอยุธยาถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช” ของสำนักพิมพ์แสงดาว พิมพ์เผยแพร่ปีพุทธศักราช 2556 ซึ่งมี รื่นฤทัย สัจจพันธ์ เป็นบรรณาธิการ แต่การศึกษาครั้งนี้จะเลือกเฉพาะตัวบทกาพย์เห่เรือที่ประพันธ์ขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เท่านั้น จำนวน 15 สำนวน ดังนี้

ตัวบทกาพย์เห่เรือ	ผู้ประพันธ์	องค์ประกอบของเนื้อหา					
		ชมเมือง	เฉลิมพระเกียรติ/สรรเสริญพระบารมีรัชกาลที่ 9	ชมเรือกระบวน	สรรเสริญพระรัตนตรัย	ชมนก/ชมไม้/ชมปลา	อื่น ๆ
1. กาพย์เห่เรือ ฉลอง 25 พุทธศตวรรษ	นายฉันท์ ขำวิไล		/	/	/	/	ฉลอง 25 พุทธศตวรรษ
2. กาพย์เห่เรือ ฉลอง 25 พุทธศตวรรษ	นายหรีด เรืองฤทธิ์		/	/	/		
3. กาพย์เห่เรือสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี	นายภิญโญ ศรีจำลอง นายมนตรี ตราโมท นายเสรี หวังในธรรม	/	/	/	/		สดุดีราชวงศ์จักรี ร.1 - ร.8
4. กาพย์เห่เรืองานสองร้อยปีแห่งสายสัมพันธ์	ท่านผู้หญิงสมโรจน์ สวัสดิกุลณ อยุธยา	/		/			
5. กาพย์เห่เรือ เฉลิมพระชนมพรรษาครบ 5 รอบ	คุณหญิงกุลทรัพย์ เกษแม่นกิจ		/				
6. กาพย์เห่เรือ รัชมังคลาภิเษก	คุณหญิงกุลทรัพย์ เกษแม่นกิจ		/				
7. กาพย์เห่เรือ ฉลองสิริราชสมบัติ ครบ 50 ปี (5 เมษายน 2539)	คุณหญิงกุลทรัพย์ เกษแม่นกิจ		/				

8. กาพย์เห่เรือ ฉลองสิริราชสมบัติ ครบ 50 ปี (7 พฤศจิกายน 2539)	คุณหญิงกุลทรัพย์ เกษแม่นกิจ		/				
9. กาพย์เห่เรือเฉลิมพระเกียรติปีกาญจนาภิเษก	นาวาโททองย้อย แสงสินชัย	/	/	/			บุญกฐิน
10. กาพย์เห่เรือเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ	นาวาเอกทองย้อย แสงสินชัย	/	/	/			บุญกฐิน
11. กาพย์เห่เรือเอเปก	นาวาเอกทองย้อย แสงสินชัย	/		/			
12. กาพย์เห่เรือฉลองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี	นาวาเอกทองย้อย แสงสินชัย	/	/	/			
13. กาพย์เห่เรือเฉลิมพระชนมพรรษา 80 พรรษา	นาวาเอกทองย้อย แสงสินชัย		/	/			บุญกฐิน
14. กาพย์เห่เรือเฉลิมพระชนมพรรษา 7 รอบ	นาวาเอกทองย้อย แสงสินชัย	/	/	/			
15. กาพย์เห่เรือเฉลิมพระชนมพรรษา 85 พรรษา	นาวาเอกทองย้อย แสงสินชัย	/	/				

3. กรอบแนวคิดทฤษฎี

การวิจัยครั้งนี้ใช้ทฤษฎีรสวรรณคดีสันสกฤต มาเป็นแนวทางการวิเคราะห์กาพย์เห่เรือที่ประพันธ์ขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร กุสุมา รักษมณี (2549 : 24) กล่าวว่า รส คือปฏิกิริยาทางอารมณ์ที่เกิดขึ้นในใจของผู้อ่านเมื่อได้รับรู้อารมณ์ที่กวีถ่ายทอดไว้ในวรรณคดี ซึ่งได้จำแนกรสตามทฤษฎีวรรณคดีสันสกฤตออกเป็น 9 รส ดังนี้ ศฤงคารรส เราทรรส วีรรส พีภัตสรส ศานตรส หาสยรส กรุณารส ภยานกรส อัทภุตรส แต่การศึกษาครั้งนี้มุ่งศึกษาเฉพาะวีรรสเท่านั้น กุสุมา รักษมณี (2549 : 127) กล่าวถึงวีรรสไว้ว่า

> *วีรรส หมายถึง ความชื่นชม เป็นรสที่เกิดจากการรับรู้ความมุ่งมั่นในการแสดงความกล้าหาญอันเป็นคุณลักษณะของคนชั้นสูง ซึ่งความกล้าหาญ มี 3 อย่าง คือ กล้าให้ (ทานวีระ) กล้าประพฤติธรรมหรือหน้าที่ (ธรรมวีระ) และ กล้ารบ (รณวีระ) อาจมีภาวะเสริมคือ ความมั่นคง ความพินิจพิเคราะห์ ความจองหอง ความตื่นตระหนก ความรุนแรง ความแค้น ความระลึกได้ ฯลฯ วิภาวะของความมุ่งมั่น ได้แก่ การเอาชนะศัตรู การบังคับอินทรีย์ของตนได้*

การแสดงพละกำลัง ฯลฯ อนุภาวะของความมุ่งมั่น ได้แก่ ท่าทีมั่นคง เฉลียวฉลาดในการงาน เข้มแข็ง ขะมักเขม้น พูดจาแข็งขัน เป็นต้น

4. ผลการศึกษา

การนำเสนอผลการวิจัยจะจำแนกเป็น 2 ส่วนตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา ส่วนแรกเป็นการนำเสนอลักษณะของวีรรสที่ปรากฏในกาพย์เห่เรือ และส่วนที่สองจะนำเสนอวีรรสกับการนำเสนอภาพพระมหากษัตริย์ด้านต่าง ๆ

1) วีรรสที่ปรากฏในกาพย์เห่เรือ

1.1 ทานวีระ (กล้าให้)

โรงเรียนนาม “ร่มเกล้า” เมตตาเยาวชนไทย
กันดารย่านพงไพร โปรดเกล้าให้ได้อ่านเขียน
“ภูมิพล” “นวฤกษ์” ทุน ทรงค้ำจุนผู้เล่าเรียน
ส่งเสริมเพิ่มพูนเพียร คุ้มเศียรเกล้าทุกเผ่าพันธุ์
(กาพย์เห่เรือฯ : 210)

นาไร่แล้งร้อนล้าง พระทรงสร้างแหล่งนที
เขื่อนฝายขังวารี กลั่นเมฆีมีฝนริน
หญ้าแฝกหล้าชมชื่น รักษาผืนธรณินทร์
ปรีชญาณพระภูมินทร์ โลกยลยินสาธุการ
พรูฉ่ำน้ำดินกรด ทรงปรับลดเชี่ยวเชิงชาญ
พันธุ์ปลาแหล่งอาหาร พระราชทานล้ำค่าคุณ
เสริมส่งดำรงชีพ ดุจดวงประทีปเกื้อการุญ
เกษตรกรรมพระนำหนุน “ทฤษฎีใหม่” ชัยพัฒนา
อุทกภัยร้ายแรงหนัก พระพิทักษ์ปวงประชา
“แก้มลิง” เก็บธารา “เขื่อนป่าสัก” กักชโลทร
การแพทย์การศึกษา การศาสนาจราจร
เมตตานรากร ชนบทรู้อยู่กินดี
(กาพย์เห่เรือฯ : 217)

ตัวอย่างข้างต้นได้กล่าวถึงโครงการในพระราชดำริพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ที่ครอบคลุมทั้งการศึกษา สาธารณสุข เกษตรกรรม อาชีพ ซึ่งพระราชทานเพื่อประโยชน์แก่ปวงพสกนิกรทั้งในเมืองและชนบท อันเป็นการแสดงถึงการเป็นผู้ใหญ่ที่ยิ่งใหญ่อย่างแท้จริง นั่นคือเป็น

ผู้ให้ปัญญาแก่ปวงชนชาวไทยได้มีคุณภาพชีวิตที่ดีผ่านโครงการในพระราชดำริทั้งสิ้น 4,741[1] โครงการที่กระจายอยู่ทุกภูมิภาคทั่วประเทศ

1.2 กล้าประพฤติธรรมหรือหน้าที่ (ธรรมวีระ)

ประเด็นด้านธรรมวีระนี้ สามารถจำแนกได้ 2 ประเด็นย่อยคือ ทรงเป็นอัครศาสนูปถัมภกและทรงเป็นธรรมิกมหาราชา ดังตัวอย่าง

ทรงพระ “พุทธนวราช บพิตร” พิลาสสงบงาม
บพิตรผู้พระนาม พระภูมิพลถกลไกร
(กาพย์เห่เรือฯ : 186)

ศรีสิทธิราชเรื้อง พระทรงเมืองเรืองทศธรรม
เอกองค์อุปถัมภ์ พระศาสนาเลี้ยงถาวร
(กาพย์เห่เรือฯ : 160)

ตัวอย่างข้างต้นจะแสดงให้เห็นว่าพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงเป็นอัครศาสนูปถัมภกด้วยการมีพระราชดำริให้จัดสร้างพระพุทธนวราชบพิตรเป็นพระพุทธรูปประจำจังหวัด และทรงเป็นพุทธมามกะทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาและศาสนาอื่น ๆ ในราชอาณาจักรของพระองค์

นอกจากนี้พระองค์ยังทรงเป็นธรรมมิกมหาราชา คือทรงเป็นกษัตริย์ที่ใช้ธรรมะในการปกครอง ดังปรากฏในตัวอย่างต่อไปนี้

เราจักครองโดยธรรม นำผองไทยทั่วธานี
ให้อยู่ดีกินดี มีความสุขสิ้นทุกข์ภัย
(กาพย์เห่เรือฯ : 191)

ปรีชญาณเชี่ยวชาญแจ้ง กฤษฎาแสดงขัตติยคุณ
จักรวรรดิวัตระหนุน บุญญาธิการดาลสุขสมัย
(กาพย์เห่เรือ ฯ : 207)

เผยแผ่พระกฤษฎา งามสง่าปรีชาชาญ
แหล่งหล้าสาธุการ พระบริบาลทศพิธราชธรรม
(กาพย์เห่เรือ ฯ : 209)

งามสง่าจรรยาวัตร ราชปฏิบัติจรัสบุญ
ทรงผนวชน้อมมนุญ เอกอดุลย์บุญโญปถัมภ์
(กาพย์เห่เรือ ฯ : 209)

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงใช้ธรรมะในการปกครองสอดคล้องกับปฐมบรมราชโองการ “เราจักครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม” ซึ่งธรรมะที่ปรากฏในบทเห่เรือ พบ 3 หลักธรรมคือ จักรวรรดิวัตร อันหมายถึงกิจอันพึงกระทำหรือหน้าที่ของ

พระมหากษัตริย์ มี 12 ประการ ขัตติยคุณ หรือขัตติยพละ คือกำลังของพระมหากษัตริย์ มี 5 ประการ และทศพิธราชธรรม อันหมายถึง คุณธรรม 10 ประการของพระมหากษัตริย์ หรือผู้ปกครองบ้านเมือง ทั้งนี้ทศพิธราชธรรมเป็นหลักธรรมที่พบมากกว่าหลักธรรมอื่นๆ โดยใช้คำเรียกต่างกันไป อาทิ ทศธรรม ทศพิธธรรม นอกจากนี้พระองค์ยังทรงผนวชตามโบราณราชประเพณี เพื่อธำรงพระพุทธศาสนาและเป็นการเพิ่มพูนพระบุญญาบารมีให้ไพบูลย์ยิ่งขึ้นอีกด้วย

1.3 กล้ารบ (รณวีระ)

ความกล้าหาญของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร มิได้ปรากฏความกล้าหาญในการทำสงครามแต่อย่างใด แต่ทว่ามีการกล่าวถึงว่าพระองค์ทรงเป็นจอมทัพไทยอันเป็นพระราชสถานะตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญและทรงบำรุงกองทัพและทรงเป็นขวัญกำลังใจให้แก่ทหารดังความว่า

พระองค์ทรงเป็นจอมทัพ แสนยาสรัพทุกทัพไทย
เพื่อชาติขาดพาลภัย เพื่อไทยอยู่คู่ฟ้าสราญ
(กาพย์เห่เรือฯ : 160)

กองทัพสรรพอาวุธ พร้อมรบยุทธเชี่ยวชำนัญ
บกเรืออากาศสรรพ์ พระทรงธรรม์ทรงบำรุง
(กาพย์เห่เรือฯ : 210)

จากการพิจารณากลุ่มข้อมูลทั้งหมดที่นำมาศึกษาพบว่าพระองค์ทรงมีความกล้าหาญในการรบอย่างยิ่ง นั่นคือ “การทำสงครามกับความยากจนของราษฎร” ซึ่งกาพย์เห่เรือทั้ง 15 สำนวนได้กล่าวถึงพระวิริยะอุตสาหะในการบำเพ็ญพระราชกรณียกิจน้อยใหญ่เพื่อความอยู่ดีกินดีของพสกนิกรมาตลอดระยะเวลาแห่งการครองสิริราชสมบัติ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ครองราชย์ก็ร่มราษฎร์ ชุ่มชื่นชาติเฉกฉัตรชัย
ร่มธรรมน้ำพระทัย ปัดป้องภัยในธรณี
สองพระบาทประพาสไทย ประทับไว้ทุกถิ่นที่
สองพระหัตถ์กระหวัดวี ทรงโอบทั่วทุกทวยชน
สองนัยน์สายพระเนตร ทรงเห็นเหตุทุกแห่งหน
สองพระกรรณสดับกล เพื่อแก้ทุกข์ทวยประชา

[1] ข้อมูลจากสำนักงาน กปร. รวบรวมเมื่อเดือนกันยายน พ.ศ. 2561 สืบค้นจาก http://www.rdpb.go.th

สองบ่าที่ทรงแบก แต่วันแรกครองพารา
แปดสิบห้าพระชันษา ทั้งสองบ่ามิเคยเบา

(กาพย์เห่เรือฯ : 259-260)

ตัวอย่างข้างต้นเป็นบทเห่เรือเฉลิมพระชนมพรรษา 85 พรรษาและเป็นการจัดกระบวนพยุหยาตราทางชลมารคครั้งสุดท้ายในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ผู้ประพันธ์ได้แสดงให้เห็นว่าตลอดระยะเวลาแห่งการครองสิริราชสมบัติมาอย่างยาวนานสิ่งที่พระองค์ทรงบำเพ็ญมาตลอดก็คือ**การทำสงครามกับความทุกข์ยากของราษฎร**และผลของการทำสงครามคือพระองค์ทรงเอาชนะความทุกข์ยากและความเดือดร้อนของพสกนิกรผู้ยากไร้ พระราชทานคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นให้แก่อาณาประชาราษฎร์ พระวิริยะอุตสาหะและพระขันตินี้ย่อมเป็นที่ประจักษ์ว่าพระองค์ทรงเปี่ยมไปด้วยรณวีระแตกต่างจากพระมหากษัตริย์โดยทั่วไปในอดีต

แม้ว่าวีรรสจะเป็นรสหลักและโดดเด่นที่สุดที่ในกาพย์เห่เรือ แต่ศฤงคารรสปรากฏเป็นรสรองซึ่งกุสุมา รักษมณี (2549 : 124-125) กล่าวว่า

> *“ศฤงคารรส คือความซาบซึ้งในความรัก เกิดจากความรัก 2 ประเภท คือ ความรักของผู้ที่ได้อยู่ด้วยกัน (สัมโภคะ) และความรักของผู้ที่อยู่ห่างจากกัน (วิประลัมภะ) ความรักแบบสัมโภคะนั้นมีเหตุของภาวะ (วิภาวะ) คือการอยู่กับผู้ที่ถูกตาต้องใจ การอยู่ในบ้านเรือนหรือสถานที่ที่สวยงาม การอยู่ในฤดูกาลที่แสดงความรัก”*

ศฤงคารรสส่วนใหญ่ปรากฏในบทเห่ชมเมืองซึ่งเป็นการพรรณนาสภาพของบ้านเมือง โดยเฉพาะกรุงเทพมหานคร ราชธานีของไทยว่ามีความยิ่งใหญ่ สวยงาม เจริญก้าวหน้า มีพระพุทธศาสนาเป็นเครื่อง ค้ำจุนสังคม ซึ่งการที่บ้านเมืองเจริญวัฒนาสถาวรมาอย่างยาวนานนี้ล้วนมาจากพระปรีชาสามารถและพระบารมีของ

พระมหากษัตริย์ในพระบรมราชจักรีวงศ์ โดยเฉพาะพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ดังนี้

งามวิวัฒน์รัตนโกสินทร์ งามแดนดินถิ่นเมืองทอง
งามศิลป์งามศาสตร์ผอง งามผ่องถ้วนมวลประเพณี
(กาพย์เห่เรือฯ : 185)

ฟ้าเอยฟ้าสยาม งามกว่าฟ้าทุกธานินทร์
เพลงสยามทุกยามยิน วิญญาณปลื้มดื่มด่ำเอย
(กาพย์เห่เรือฯ : 241)

นอกจากนี้ยังพบว่าความรักที่ประชาชนชาวไทยมีต่อพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรนั้น มีอยู่ในสำนึกแห่งความจงรักภักดีอันปรากฏในกาพย์เห่เรือผ่านการถวายพระพร ดังนี้

เดชะพระไตรรัตน์ พระปรมัตถบารมี
เทวาทุกราศี อัญเชิญช่วยอวยชัยถวาย
ขอจงทรงพระเจริญ พระชนม์เกินร้อยปีปลาย
อาพาธพินาศหาย ภัยพาลพ่ายพระภูมิพล
จงพระเสวยสวัสดิ์ พูนพิพัฒน์ผองศุภผล
พระหฤทัยไกลกังวล ทุกทิพาราตรีกาล
พระประสงค์ทุกสิ่งเสร็จ แม้สรรเพชญพระโพธิญาณ
ดำรงรัชย์ชัชวาล ดั่งเวียงสวรรค์นิรันดร์เทอญ
(กาพย์เห่เรือฯ : 234)

ตัวอย่างข้างต้นแสดงให้เห็นว่าศฤงคารรสอันเป็นรสที่เกิดจากอารณ์แห่งความรัก กล่าวคือ ประชาชนชาวไทยรู้สึกโชคดีอย่างยิ่งที่ได้เกิดมาภายใต้ร่มพระบรมโพธิสมภารของพระมหากษัตริย์ในพระบรมราชจักรีวงศ์ ทรงนำพาชาติบ้านเมืองเจริญก้าวหน้ามาจวบจนทุกวันนี้ โดยเฉพาะพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตรที่ทรงครองสิริราชสมบัติกว่าพระมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์ ทรงรังสรรค์ความเจริญของชาติบ้านเมืองและพระราชทานความผาสุกให้แก่พสกนิกรไทย เมื่อเป็นเช่นนี้จึงทำให้ชาวไทยทุกหมู่เหล่าเทิดทูนพระองค์อย่างสูงสุดเพื่อแสดงออกถึงความจงรักภักดีและความปรารถนาดีที่ปวงพสกนิกรมีต่อพระองค์ด้วยการถวายพระพรแด่พระองค์อย่างสูงสุดเช่นเดียวกัน

กล่าวโดยสรุปวีรรสที่ปรากฏในกาพย์เห่เรือทั้ง 3 ลักษณะนั้น ปรากฏอย่างสม่ำเสมอทั้ง 15 สำนวน โดยมีรณวีระเป็นลักษณะโดดเด่นที่สุด ทั้งนี้เพราะพระองค์ทรงทำสงครามกับความทุกข์ยากของราษฎร์ ซึ่งแตกต่างจากพระมหากษัตริย์ไทยในอดีตที่มุ่งทำสงครามเพื่อขยายพระราชอาณาจักรและเผยแผ่พระบุญญาธิการ โครงการในพระราชดำริที่ผู้ประพันธ์นำมาประกอบเป็นเพียงส่วนหนึ่งที่เป็นผลมาจากการทำสงครามกับความยากจนของ

ราษฎร์โดยเฉพาะผู้ยากไร้ พระองค์มิได้ปรารถนาขยายพระราชอาณาจักรให้แผ่ไพศาล แต่ทรงตั้งพระราชปณิธานในการแผ่ขยายความผาสุกของพสกนิกรให้ครอบคลุมไปทั่วทั้งแผ่นดินไทยอันเป็นรูปธรรมและยังประโยชน์มาจนปัจจุบัน ส่วนศฤงคารรสนับเป็นรสรองที่พบในกาพย์เห่เรือและมีส่วนสำคัญในการนำเสนอภาพพระมหากษัตริย์ในด้านต่าง ๆ ได้อย่างชัดเจน ดังจะกล่าวต่อไป

2) ภาพพระมหากษัตริย์จากวีรรสที่ปรากฏในกาพย์เห่เรือ

ภาพลักษณ์ที่นำเสนอผ่านวรรณกรรม สร้างขึ้นจากการคัดเลือก ปรุงแต่ง ขับเน้นคุณลักษณะบางอย่างจากความจริงตามคติความเชื่อและค่านิยมบางประการ รายละเอียดในภาพลักษณ์หนึ่ง ๆ จึงร่วมกันทำหน้าที่สื่อความหมายและคุณค่าอย่างใดอย่างหนึ่งในเชิงสังคม-วัฒนธรรมเกี่ยวกับสิ่งนั้น ๆ (เสนาะ เจริญพร อ้างถึงในมารศรี สอทิพย์ 2551 : 18)

ลักษณะของวีรรสที่ปรากฏในกาพย์เห่เรือมีส่วนสำคัญในการนำเสนอภาพพระมหากษัตริย์คือพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร 5 ด้าน ได้แก่

<u>2.1 กษัตริย์นักพัฒนา</u>

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงเป็นกษัตริย์นักพัฒนา โดยเฉพาะการพัฒนามนุษย์ กล่าวคือทรงยกระดับคุณภาพชีวิตของพสกนิกรโดยเฉพาะผู้ยากไร้ในถิ่นทุรกันดาร โครงการในพระราชดำริทั้ง 4,741 โครงการที่ครอบคลุมทุกด้านล้วนเป็นประจักษ์พยานได้อย่างชัดเจนถึงการพัฒนามนุษย์และสังคม ผู้ประพันธ์กาพย์เห่เรือจะกล่าวไว้บทสรรเสริญพระบารมี ดังตัวอย่างต่อไปนี้

พระราชกรณียกิจ ธ ประสิทธิ์แสนโสภณ
สู่ชาติประชาชน ล้นหลากด้านงานผดุง
ช่วยคนทนทุกข์ยาก ทุกภายภาคทรงปรับปรุง
โครงการท่านบำรุง เกิดต่อเนื่องเฟื่องฟูแสน
เสด็จเยี่ยมประชาชน ทั่วแห่งหนในดินแดน
ถิ่นวิบัติขัดขาดแคลน เขตประลัยไม่เกรงขาม

(กาพย์เห่เรือ ฯ : 177-178)

ตัวอย่างข้างต้นแสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงเป็นกษัตริย์นักพัฒนาอย่างแท้จริง องค์การสหประชาชาติจึงทูลเกล้าถวายรางวัลความสำเร็จสูงสุด ด้านการพัฒนามนุษย์แด่พระองค์ เมื่อพุทธศักราช 2559 นายโคฟี อันนัน เลขาธิการสหประชาชาติ กล่าวคำประกาศสดุดีเฉลิมพระเกียรติมีใจความว่า

“ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ได้ทรงมุ่งมั่นบำเพ็ญพระราชกรณียกิจนานัปการเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของปวงชนชาวไทยอยู่เป็นนิจสิน เป็นที่ประจักษ์แก่สายตาชาวโลก จึงต่างกล่าวขานพระนามพระองค์ว่าเป็น “พระมหากษัตริย์นักพัฒนา” ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท มีพระราชหฤทัยเปี่ยมล้นด้วยพระเมตตาต่อ

พสกนิกรผู้ยากไร้และด้อยโอกาส โดยไม่ทรงแบ่งแยกสถานะ ศาสนา ชาติพันธุ์ หรือหมู่เหล่า ทรงสดับรับฟังปัญหาความทุกข์ยากของราษฎร และพระราชทานแนวทางการดำรงชีพเพื่อให้ประชาชนของพระองค์สามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างเข้มแข็งและยั่งยืน" โครงการในพระราชดำริต่างๆ เพื่อพัฒนาชนบทมีจำนวนมากมายและมิอาจนับได้ ส่งผลต่อการสร้างสรรค์ความรู้และนวัตกรรมที่เอื้อต่อความก้าวหน้าในการพัฒนา ยังประโยชน์ให้แก่พสกนิกรทั่วหล้า"

(ราชบัณฑิตยสถาน 2549 : 648-649)

2.2 ธรรมราชา

เสาวณิต วิงวอน (2555 : 65) กล่าวว่า วรรณกรรมยอพระเกียรติแสดงให้เห็นว่าพระมหากษัตริย์นั้นทรงมี "ธรรม" อยู่เสมอไม่ว่าจะทรงปกครองบ้านเมืองแบบครอบครัว แบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์หรือในระบอบประชาธิปไตย ตั้งแต่โบราณมาจนทุกวันนี้พระมหากษัตริย์ทรงเป็นพุทธมามกะและทรงเป็นอัครศาสนูปถัมภก ดังนั้นพระมหากษัตริย์จึงเป็นผู้นำในการประพฤติธรรม สอดคล้องกับที่ อดิศักดิ์ ทองบุญ (2549 : 13-14) กล่าวว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในฐานะทรงเป็นองค์เอกอัครศาสนูปถัมภกของพระพุทธศาสนา ได้ทรงประกอบพระราชกรณียกิจนานัปการเพื่อส่งเสริมพระพุทธศาสนา นอกจากนี้ยังได้พระราชทานพระราชูปถัมภ์ศาสนาอื่นๆ ในประเทศไทยด้วยดีตลอดมา จึงสมควรน้อมถวายพระราชสมัญญานามเพื่อเชิดชูพระเกียรติคุณว่า " พระธรรมิกมหาราช" ของชาติไทย

กาพย์เห่เรือทั้ง 15 สำนวนจะกล่าวถึงพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรว่าทรงใช้ธรรมะในการปกครองบ้านเมืองสอดคล้องกับคำยวง วราสิทธิชัย (2549 : 66) กล่าวไว้ว่า

"การเห่เรือนี้จะเน้นเรื่องธรรมราชามากเป็นพิเศษ ชี้ให้เห็นว่าการที่พระมหากษัตริย์ทรงมีทศพิธราชธรรมโดยเฉพาะการมีเมตตาธรรมอย่างสูงเป็นเหตุผลที่ทำให้ประชาชนพ้นทุกข์ภัย ทรงยอมเสียสละความสุขส่วนพระองค์ ทรงงานหนักเพื่อประชาชนซึ่งเป็นบทบาทของพระมหากษัตริย์ในด้านศาสนา และการนำ

หลักพุทธธรรมมาใช้ในการปกครองได้เป็นอย่างดีสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องธรรมราชาที่มีมาแต่เดิม”

2.3 พ่อแห่งแผ่นดินและศูนย์รวมจิตใจ

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่ทรงใกล้ชิดกับประชาชน กาพย์เห่เรือได้กล่าวว่าพระองค์ทรงเป็น “พ่อ” และเป็นศูนย์รวมจิตใจของชนในชาติ ดังตัวอย่าง

ทรงครองผองประชา ด้วยเมตตาและปรานี
เหมือนชนกปกเกศี เปี่ยมรักสุดบุตรธิดา
(กาพย์เห่เรือ ฯ : 191)

ห้าสิบปีที่ครองราชย์ ประชาชาติประชันชม
สยามรัฐสวัสดิ์รมย์ ด้วยศูนย์รวมอันร่มเย็น
(กาพย์เห่เรือ ฯ : 228)

ตัวอย่างข้างต้นแสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงเป็นพ่อหรือพระบิดาแห่งแผ่นดิน และเป็นศูนย์รวมจิตใจของชนในชาติ สิริวรรณ นันทจันทูล (2550 : 26) กล่าวว่า โลกทัศน์ที่คนไทยมีต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวคือทรงเป็นบิดาแห่งแผ่นดิน แห่งประชาชน กล่าวคือ ทรงห่วงใยราษฎร ดูแลอย่างทั่วถึง ทรงหาหนทางดับทุกข์ความเดือดร้อนให้แก่ประชาชน และพระองค์ทรงเป็นที่รักของประชาชน พระองค์ทรงมีความสำคัญดุจชีวิตของราษฎร และแสดงความผูกพันใกล้ชิดระหว่างราษฎรกับพระองค์

2.4 พระโพธิสัตว์

จากบทประพันธ์กาพย์เห่เรือพบว่าพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงมีลักษณะของพระโพธิสัตว์ประการหนึ่งคือ พระองค์ทรงอวตารมาเพื่อปราบยุคเข็ญ อันเป็นการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์เพื่อเพิ่มพูนพระบุญญาธิการให้บริบูรณ์ขึ้น ดังตัวอย่าง

เผยแพร่พระกฤษฎา งามสง่าปรีชาชาญ
คือเทพอวตาร ราญอริราชพินาศลง
(กาพย์เห่เรือ ฯ : 206)

พระประสงค์ทุกสิ่งเสร็จ แม้สรรเพชญพระโพธิญาณ
ดำรงรัชย์ชัชวาล ดั่งเวียงสวรรค์นิรันดร์เทอญ
(กาพย์เห่เรือ ฯ : 243)

ตัวอย่างข้างต้นแสดงให้เห็นว่าพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตรทรงประกอบด้วยคุณลักษณะของพระโพธิสัตว์ นั่นคือการอวตาร อันหมายถึงการแบ่งภาคมาเกิดในโลกมนุษย์และ

ปราบยุคเข็ญ และตัวอย่างสุดท้ายผู้ประพันธ์ถวายพระพรให้ทรงสำเร็จพระโพธิญาณตามที่พระองค์ปรารถนาหากเป็นพระราชประสงค์

2.5 จอมปราชญ์แห่งแผ่นดิน

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เป็นพระมหากษัตริย์ที่ประกอบด้วยพระปรีชาสามารถรอบด้าน ทรงเชี่ยวชาญในสรรพศาสตร์ เป็นจอมปราชญ์แห่งแผ่นดิน ดังความที่ปรากฏในกาพย์เห่เรือบางตอนว่า

พระเอยพระจอมปราชญ์ ภูวนาถพิชญพงศ์
โองการผ่านฟ้าประสงค์ พระดำรงทศพิธธรรม
พระคุณอดุลย์ดิลก การุญผสกปกเกล้านำ
สัมฤทธิ์ทุกกิจกรรม ธำรงรัฐฉัตรนิกร

(กาพย์เห่เรือฯ : 213)

ตัวอย่างข้างต้นแสดงให้เห็นว่าพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงเป็นจอมปราชญ์แห่งแผ่นดิน พระองค์ทรงเปี่ยมไปด้วยพระปรีชาสามารถในการบำเพ็ญพระราชกรณียกิจ มีพระสติปัญญาเฉลียวฉลาด รอบรู้ราชศาสตร์วิธีการปกครองบ้านเมือง

ลักษณะของวีรรสที่ปรากฏในกาพย์เห่เรือมีส่วนสำคัญในการนำเสนอภาพพระมหากษัตริย์ กล่าวคือ รณวีระ นำเสนอภาพ กษัตริย์นักพัฒนาและจอมปราชญ์แห่งแผ่นดิน ธรรมวีระ นำเสนอภาพธรรมราชาและพระโพธิสัตว์ ส่วนศฤงคารรส นำเสนอภาพ พ่อแห่งแผ่นดินและ ศูนย์รวมจิตใจ

5. สรุปผลการศึกษาและอภิปรายผล

จากการศึกษาวีรรสโดยใช้กลุ่มข้อมูลจากกาพย์เห่เรือที่ประพันธ์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ผลการศึกษาพบว่าวีรรสที่ปรากฏมี 3 ลักษณะ คือ ทานวีระ ธรรมวีระ และรณวีระ ทั้งนี้รณวีระมีความโดดเด่นที่สุดพบทั้ง 15 สำนวน ปรากฏมากที่สุดในบทสรรเสริญพระบารมี ส่วนศฤงคารรสเป็นรสรองซึ่งรสดังกล่าวมีส่วนช่วยเสริมให้เกิดปฏิกิริยาทางอารมณ์ของผู้ฟัง หากผสานกับท่วงทำนองการเห่เรือแล้ว ยิ่งทำให้เกิดความไพเราะและมีภาวะอารมณ์สะเทือนใจมากขึ้น

วีรรสที่ปรากฏในกาพย์เห่เรือนั้นเป็นส่วนสำคัญในการนำเสนอภาพพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทั้ง 5 ด้านคือ กษัตริย์นักพัฒนา ธรรมราชา พ่อแห่งแผ่นดินและศูนย์รวมจิตใจ พระโพธิสัตว์ และจอมปราชญ์แห่งแผ่นดิน ภาพที่เกิดจากวีรรสทำให้พระองค์ทรงเป็น “ยูนิ้คคิง” หรือกษัตริย์พิเศษ ดังที่ประคอง นิมมานเหมินท์ (2542: 24) กล่าวไว้ว่า

> *“กวีที่แต่งวรรณคดียอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวองค์ปัจจุบันให้ภาพพระมหากษัตริย์ที่ทรงเป็นมนุษย์ ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่อยู่ใต้รัฐธรรมนูญ พระเกียรติคุณที่กวียกย่องก็คือทรงเปี่ยมด้วยพระเมตตาคุณ ทรงใกล้ชิดกับประชาชนยิ่งกว่าพระมหากษัตริย์ในยุคสมัยใด ทรงเสียสละโดยทรงคำนึงถึงทุกข์สุขของ อาณา*

ประชาราษฎร์ ทรงมีพระราชภาระในการดับทุกข์บำรุงสุข...ภาพสำคัญที่สะท้อนจากวรรณคดียอพระเกียรติ ในรัชกาลนี้ก็คือทรงมีพระลักษณะเป็นกษัตริย์พิเศษหรือยูนิคคิงที่ไม่มีผู้เสมอเหมือน"

กาพย์เห่เรือที่ประพันธ์ขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เป็นการประพันธ์ขึ้นในโอกาสสำคัญๆ เพื่อใช้เห่ในกระบวนพยุหยาตราทางชลมารค อาทิ การเสด็จพระราชดำเนินถวายผ้าพระกฐิน พระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา พระราชพิธีฉลองสิริราชสมบัติ นับว่ากาพย์เห่เรือมีลักษณะของนิราศ เพราะมีการเดินทาง สุปาณี พัดทอง (2552 : 332) กล่าวว่า วรรณคดีนิราศทุกเรื่องที่มีการพรรณนากระบวนพยุหยาตราชลมารค ปรากฏการใช้ความเปรียบและสัญลักษณ์เกี่ยวกับเรือที่ให้จินตภาพเทพและสวรรค์ โดยมุ่งแสดงพระบารมีของพระมหากษัตริย์ผู้เลิศบุญ แสดงให้เห็นมโนทัศน์พระมหากษัตริย์ทรงเป็นสมมติเทพผู้พรั่งพร้อมด้วยพระเกียรติยศและบริวาร

การสรรเสริญพระบารมีหรือการยอพระเกียรติพระมหากษัตริย์ถือเป็นขนบแห่งการประพันธ์วรรณคดีไทย โดยเฉพาะบทสรรเสริญพระบารมีซึ่งมีมาตั้งแต่สมัยโบราณ อันเป็นลักษณะสำคัญของวรรณคดีไทย ปัทมา ฑีฆประเสริฐกุล (2556 : 17-18) กล่าวว่า องค์ประกอบของวรรณกรรมยอพระเกียรติมี 3 ส่วน ได้แก่ส่วนประณามพจน์ซึ่งเป็นธรรมเนียมการประพันธ์วรรณคดีไทย ส่วนเนื้อเรื่องมีเนื้อหาสดุดีพระเกียรติคุณของพระมหากษัตริย์ คุณลักษณะของพระมหากษัตริย์ พระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์ ส่วนที่สามเป็นการปิดเรื่องบอกจุดประสงค์ในการแต่งและมีการถวายพระพระมหากษัตริย์ จึงแสดงให้เห็นว่าการประพันธ์กาพย์เห่เรือนั้นผู้ประพันธ์ได้รับอิทธิพลมาจากวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติ แม้จะมีการลำดับองค์ประกอบ การนำเสนอเนื้อหาแตกต่างไปจากอดีตบ้าง แต่ยังคงจุดร่วมเดียวกันคือมุ่งเฉลิมพระเกียรติพระมหากษัตริย์เป็นประการสำคัญ

การศึกษาวีรรสในกาพย์เห่เรือที่ประพันธ์ขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร มีส่วนทำให้ผู้ฟังเกิดความรู้สึกชื่นชม สรรเสริญ สำนึกและซาบซึ้งในพระมหากรุณาธิคุณของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรอย่างหาที่สุดมิได้ ภาพของพระองค์มิได้ปรากฏแก่สายตาชาวไทยเท่านั้น หากแต่ยังประจักษ์แก่สายตาชาวโลกด้วย ดังที่สมเด็จพระราชาธิบดีแห่งบรูไน ดารุสซาลาม ผู้แทนพระประมุขมีพระราชดำรัสถวายพระพรเนื่องในโอกาสงานถวายพระ

กระยาหารค่ำแด่พระประมุขและพระราชวงศ์ต่างประเทศ ณ พระที่นั่งบรมราชสถิตยมโหฬาร เมื่อวันอังคารที่ 13 มิถุนายน พุทธศักราช 2549 ความสำคัญตอนหนึ่งว่า

> *ณ วันนี้ประชาคมโลกต่างตระหนักถึงความสำเร็จทั้งหลายทั้งปวงของฝ่าพระบาท หม่อมฉันองค์พระประมุขและพระราชอาคันตุกะทุกพระองค์ที่มาพร้อมเพรียงกัน ณ ที่นี้ จึงมีความปลาบปลื้มปีติยินดี เป็นอย่างยิ่งที่องค์การสหประชาชาติได้ทูลเกล้าฯ ถวายรางวัลความสำเร็จสูงสุดด้านการพัฒนามนุษย์แด่ฝ่าพระบาท*
>
> *ฝ่าพระบาท*
>
> *พระราชกรณียกิจและความสำเร็จทั้งหมดที่กล่าวมาของฝ่าพระบาททำให้หม่อมฉัน องค์พระประมุขและพระราชอาคันตุกะทุกพระองค์ ณ ที่นี้ ต่างรู้ซึ้งและตระหนักได้ดีว่า เหตุใดประชาชนของพระองค์ จึงได้พร้อมใจกันน้อมเกล้าฯ ถวายพระราชสมัญญา “มหาราช”*
>
> *แต่หม่อมฉัน ตลอดจนองค์พระประมุขและพระราชอาคันตุกะทุกพระองค์ที่มีไมตรีจิตพรั่งพร้อมกันมาร่วมงานในวันนี้ ขอถวายพระราชสมัญญาที่เรียบง่าย แต่มีค่าและสะท้อนความรู้สึกของหม่อมฉันและทุกพระองค์ ณ ที่นี้ คือ ฝ่าพระบาททรงเป็น “มิตรที่รักและพึงเคารพอย่างที่สุดของพวกเรา”*
>
> *ฝ่าพระบาททรงเป็นพลังบันดาลใจให้กับพวกเราเหล่าพระประมุขด้วยกัน และสิ่งนี้คือเหตุสำคัญล้ำลึกของความพร้อมเพรียงกันมาถวายพระเกียรติในครั้งนี้*
>
> (คณะกรรมการอำนวยการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี, 2549 : 101-103)

กล่าวโดยสรุปการศึกษาวีรรสที่ปรากฏในกาพย์เห่เรือมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการนำเสนอภาพของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร พระมหากษัตริย์รัชกาลที่ 9

แห่งราชวงศ์จักรีที่ไม่เป็นเพียงแต่ “ยูนิ้คคิง” เท่านั้น แต่ทรงเป็น “ราชันผู้ยิ่งใหญ่” หรือ King Of Kings ในห้วงสำนึกแห่งการรับรู้ของปวงชนชาวไทยตลอดไป

เอกสารอ้างอิง

กุสุมา รักษมณี. (2549). **การวิเคราะห์วรรณคดีไทยตามทฤษฎีวรรณคดีสันสกฤต.** พิมพ์ครั้งที่ 2. ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร วังท่าพระ. กรุงเทพฯ: ธรรมสาร.

คณะกรรมการอำนวยการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี. (2549). **เฉลิมฉัตร ฉลองราชย์ 60 ปี**. กรุงเทพฯ: จี เอ เมริท.

คำยวง วราสิทธิชัย. (2549). มองวรรณกรรมพระราชพิธีในฐานะวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ. **วารสารวรรณวิทัศน์**, 6 (พฤศจิกายน), 31-71.

ประคอง นิมมานเหมินท์. (2542). ภาพพระมหากษัตริย์ไทยจากวรรณคดียอพระเกียรติ. **วารสารภาษาและวรรณคดีไทย**. 16 (ธันวาคม), 1-25.

ปัทมา ฑีฆประเสริฐกุล. (2556). **ยวนพ่ายโคลงดั้น : ความสำคัญที่มีต่อการสร้างขนบและพัฒนาการของวรรณคดีประเภทยอพระเกียรติของไทย**. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

มารศรี สอทิพย์. (2551). **เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช : กลวิธีการเล่าเรื่องกับการสร้างภาพลักษณ์**. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2549) .ทูลเกล้าฯ ถวายรางวัลสูงสุด ด้านการพัฒนามนุษย์ แด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช. **วารสารราชบัณฑิตยสถาน**, 33(3), 644-650.

รื่นฤทัย สัจจพันธุ์. (2556). **กาพย์เห่เรือจากสมัยอยุธยาถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช**. กรุงเทพฯ: แสงดาว.

สิริวรรณ นันทจันทูล. (2550). **พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นพระสมมติเทวราช ธรรมราชา และบิดาแห่งแผ่นดิน : โลกทัศน์ของคนไทยผ่านคำพ้องความ “พระมหากษัตริย์” ในวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติ**. รวมบทความทางภาษาไทยเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเจริญพระชนมพรรษา 80

พรรษา. ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.

สุปาณี พัดทอง. (2552). **“เรือ” ในวรรณคดีนิราศ : มโนทัศน์กับการสร้างวรรณศิลป์**. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เสาวณิต วิงวอน. (2555). **เทวราชาและธรรมราชาในวรรณกรรมยอพระเกียรติ**. อักษรสรรค์ รวมบทความทางวิชาการในโอกาสเกษียณอายุราชการของผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เสาวณิต วิงวอน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เดือนตุลา จำกัด.

อดิศักดิ์ ทองบุญ. (2549). พระธรรมิกมหาราชกับความอยู่ดีมีสุขในสังคมไทย. **วารสารราชบัณฑิตยสถาน**, 33(1), 9-15.